

«ԹՇՆԱՄՈՒ» ԿԵՐՊԱՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԲՈՒՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՆԳՎԱԾԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՊԱՀՈՎՈՐ
ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

Հասմիկ Գրիգորյան*

«Յուրայինի» և «օտարի» միջև տարածությունը բնավ չի համընկնում պարզ ֆիզիկական տարածությանը. այն ձևավորվում է՝ հիմնվելով տվյալ մշակույթի աշխարհընկալման արժեհամակարգի վրա: Օսմանյան կայսրությունում հասարակությանն ըստ կրոնական և էթնիկական հատկանիշների դասակարգելու սոցիալական համակարգը, նրա՝ տնտեսական, իրավական ոլորտներում թիրախայնացնելու, որպես անհավատների՝ գյավուր, ռայա ընկալելու ավանդույթը, ապամարդկայնացման գործընթացը նպաստեցին, որ ցեղասպանության ժամանակ հայերն արագ վերածվեին «ապստամբների», «դավաճանների» և «թշնամու»:

Այս գործընթացը նպաստում է «զոհի» և «ոճրագործի» միջև բարոյահոգեբանական սահմանի խորացմանը, ինչը դյուրացնում է ոճրագործության իրագործումը: Սա պայմանավորված է նրանով, որ պատերազմին կամ բախումնային այլ դրսևորումներին հատուկ է այն տրամաբանությունը, որ թշնամուն կարելի է ոչնչացնել, քանի որ նա օտարվում և դուրս է մնում տվյալ սոցիումի կազմակերպման հիմքում ընկած բարոյադաստիարակչական համակարգից:

Բանալի բառեր. ցեղասպանություն, օտար/յուրային, ապստամբ, դավաճան, թշնամի:

Հոդվածում քննության է առնված այն խնդիրը, թե ինչպես է «յուրային/օտար» մշակութային մոդելի համակարգում օտարը վերափոխվում թշնամու կերպարի և նպաստում բռնության զանգվածայնությանը:

Յուրային/օտար մշակութային մոդելը գործում է կյանքի տարբեր բնագավառներում և ունի տարաբնույթ դրսևորումներ: «Յուրային/օտար» հակասությունն աշխարհի բինար համակարգի մասին օստո-

* ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի արդիականության ազգաբանության բաժնի գիտաշխատող, պատմական գիտությունների թեկնածու:

լոգիական պատկերացումների անբաժանելի բաղկացուցիչն է և ունի համընդհանուր բնույթ¹: Մարդաբան Մարինա Բուտովսկայան նշում է, որ մարդկության ողջ պատմությունը համագործակցության և մրցակցության դիալեկտիկական զարգացում է: Որպես կանոն այն ուղեկցվում է յուրայինների նկատմամբ ակտրուիստական մոտեցմամբ, իսկ օտարների նկատմամբ՝ էգոիստական²: «Օտար/յուրայինի» հակասությունն ստիպում է մշտապես մնալ լարվածության մեջ, առաջացնում է թերաթժեքության և գերակայության տարաբնույթ բարդոյթներ և աղավաղում իրականության մասին պատկերացումը: Ենթադրվում է, որ անձանոթների նկատմամբ անվստահությունը ֆիլոգենետիկ³ հարմարվողականություն է, որն ապահովում է խմբի ամբողջականությունը և անվտանգությունը⁴: Պետք է նշել, որ օտարների նկատմամբ իրագործվող բռնությունը տվյալ մշակույթի կողմից երբեմն չի ընկալվում որպես հանցանք: Նման տրամաբանության վրա հիմնված բռնության մշակույթի բազմաթիվ մոդելներ գոյություն են ունեցել հնագույն ժամանակներում, որոնք հետագայում դրսևորվել են նաև տարբեր կրոններում «սրբազան պատերազմի» մոդելով⁵:

«Օտար/յուրային» մշակութային մոդելը գործում է ինչպես մեծ ու փոքր կոլեկտիվներում, էթնիկ կամ ազգային ընդհանրության ներսում, նույնպես և դրանց միջև: Սակայն երբ այն դառնում է պետական գաղափարախոսության մաս, երբ «օտարը» «թիրախավորվում» է՝ զարգացումները ձեռք են բերում վտանգավոր, ծայրահեղական բնույթ:

«Յուրայինի» և «օտարի» միջև տարածությունը ոչ միշտ է համընկնում պարզ ֆիզիկական տարածության հետ. այն ձևավորվում է՝ հիմնվելով տվյալ մշակույթի աշխարհընկալման արժեհամակարգի վրա, հետևաբար ցեղասպանության ժամանակ զոհի ու հանցագործի միջև բարոյահոգեբանական տարածության խորացումը դյուրացնում է ոճրագործության իրագործումը⁶:

1 *Иссерс О., Рахимбергенова М.*, Языковые маркеры этнической ксенофобии (на материале российской прессы). – Политическая лингвистика, 2007, вып. 3(23), с. 90–96.

2 *Бутовская М.*, Социальность как способ адаптации человека: универсальные механизмы контроля социальной напряженности и их эффективность в современном обществе. – В кн.: Агрессия и мирное сосуществование: универсальные механизмы контроля социальной напряженности у человека. М., 2006, с. 18.

3 Ֆիլոգենետիկական էվոլյուցիոն տեսություն է:

4 *Антонян Ю.*, Архетип «чужой» и его криминогенная роль. – В кн.: Экстремизм и его причины. М., 2010, с. 191.

5 *Назаретян А.*, Антропология насилия и культура самоорганизации. М., 2007, с. 73.

6 *Waller J.*, Becoming Evil: How Ordinary People Commit Genocide and Mass Killing. New York, 2007, p. 197.

Ցեղասպանության իրագործման համար կարևոր է, թե ինչպես է «օտարի» կերպարը «տեղավորվում» ոճրագործների աշխարհընկալման համակարգում, ինչ նախնական վերաբերմունք գոյություն ունի նրա նկատմամբ և ինչ վերաձևավորման է ենթարկվում այն:

Օսմանյան կայսրությունում նախքան Հայոց ցեղասպանությունը տեղի էին ունենում «ընտրված զոհի»՝ *թիրախայնացման, սպամարդկայնացման* (որպես «առանձնացման», մարդկանց՝ ըստ էթնիկ հատկանիշի «մենք/նրանքի», «օտար/յուրայինի» դասակարգման ու սիմվոլիկ բնութագրման, պիտակավորման արդյունք), *թշնամու կերպարի ձևավորման* (որպես դավաճանին հասցեագրված մեղադրանքների արդյունք) գործընթացներ, որոնք իրենց հերթին ձևավորում էին «սոցիալական վախեր»։ Տագնապներն ու թշնամությունը լրացուցիչ սնունդ են ստանում թշնամու կերպարի հրեշայնացումից։ Հայերն ընկալվում էին որպես դավաճաններ, «դավադիր ծրագրերի կրողներ», «Եվրոպայի աջակցությամբ թուրքերի դեմ դավադրություն կազմակերպողներ»։

«Օտար/յուրային» հասկացությունների միջև լարվածությունը սրվում է այնքան, որ իրենից հնարավոր վտանգ ներկայացնող «օլտարը» վերափոխվում է «*թշնամու*» կերպարի և սկսվում է վերջինիս ֆիզիկական հետապնդումը։ Որպես կանոն, «թշնամու» կերպարը ձևավորվում է «օտարի» կերպարի շուրջ պաթոգեն գործողություն պարունակող առասպելական տեղեկատվության հիման վրա։ Քանի որ ամենաուժեղ սոցիալական վախը պատմական ասպարեզից անհետացման վտանգն է, այդ իսկ պատճառով տարածվող հիմնական լուրերը պարունակում էին այնպիսի բովանդակություն, ըստ որի սեփական ժողովրդին, մշակույթին և պատմությանն իսպառ վերացման վտանգ է սպառնում, որում մեղավոր են երկրի «դավաճանները»։ Թուրքական ժխտողական պատմագրությունը շահարկում է այն վարկածը, համաձայն որի՝ իբր Հայոց ցեղասպանությունն Օսմանյան կայսրությունում թելադրված էր հայկական սադրանքով։ Այս վարկածին հարող անգլոամերիկացի պատմաբան Բերնարդ Լյուիսը Հայոց ցեղասպանությունը դիտարկում է որպես երկու ազգայնական բևեռների՝ թուրքականի և հայկականի բախման արդյունք՝ առաջարկելով հետևյալ մոդելը՝ «երկու ազգեր միևնույն հայրենիքով» և հավասարության նշան դնելով հայկական ու թուրքական ազգայնական ձգտումների միջև⁷։ Սակայն պետք է նշել, որ թիրախային խմբի՝ «թշնամու»

7 Lewis B., The Emergence of Modern Turkey. New York and Oxford, 2002. Այս թեզը քննարկում է նաև սոցիոլոգ Մայքլ Մաննը։ Stü Mann M., The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing. New York, 2005, pp. 176–177.

կամ «դավաճանի» վերածվելու գործընթացը հատուկ է ցեղասպանական քաղաքականությանն ընդհանրապես:

20-րդ դարի սկզբին Օսմանյան կայսրությունում տեղի ունեցան քաղաքական մեծ փոփոխություններ: 1908թ. Բուլղարիան հայտարարեց իր անկախությունը: Ավստրո-Հունգարիան բռնակցեց Բոսնիան և Հերցեգովինան, որը բռնազավթել էր 1878թ.: 1911թ. Իտալիան գրավեց Լիբիան: Կայսրության համար իրական վտանգ էին ներկայացնում նաև բալկանյան պետությունները: Այս ամենի հետևանքով Օսմանյան կայսրությունում գնալով մեծանում էր հնարավոր սպառնալիքի նախագագացումը⁸: Դրությունն առավել սրվեց, երբ Առաջին համաշխարհային պատերազմում Էնվեր փաշայի ղեկավարած զորքերը պարտություն կրեցին Սարիղամիշում (1914թ. դեկտեմբեր – 1915թ. հունվար): Ռուսական զորքն առաջանում էր Արևմտյան Հայաստանի տարածքում, իսկ Անգլիան ու Ֆրանսիան սկսել էին իրականացնել Կ. Պոլիսը գրավելու իրենց դարդանելյան ծրագիրը⁹:

Նման արտաքին պայմաններում վտանգի նկատմամբ վախը վերափոխվում է հետապնդման իրական զառանցանքի, և ներքին «դավաճանների» կողմից այս հիմքի վրա երևակայական «հետապնդվողները» հեշտությամբ դառնում են հետապնդողներ, ովքեր համախմբվելով՝ փորձում են հակահարված տալ «թշնամուն»¹⁰:

«Միություն և առաջադիմություն» («İttihad ve Terakki») կուսակցությունը 1909թ. Ադանայի կոտորածները նախապատրաստելու գործընթացում ևս շրջանառության մեջ դրեց սադրիչ լուրեր այն մասին, որ եթե թուրքերը նախապես չոչնչացնեն հայերին, ապա հայերն են ոչնչացնելու թուրքերին: Լուրեր տարածվեցին, որ Կիլիկիայում հայերն ապստամբում են՝ ձգտելով այնտեղ հիմնել հայկական օջախ¹¹: «İtidal» («Չափավորություն») թերթը, որի սեփականատերն էր Իհսան Ֆիքրին, իր հակահայ քարոզչությամբ համոզում էր թուրք հասարակությանը, թե իբր հայերն ուզում են իրենց իշխանությունը հաստատել մուսուլմանների վրա: 1909թ. ապրիլի 7-ի համարը մի քանի անգամ մեծ տպաքանակով էր լույս տեսել և անվճար բաժանվել քաղաքի մուսուլման բնակչությանը¹²: Ժամանակի

8 Melson R., Revolution and Genocide: On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust. Chicago and London, 1992, p. 160.

9 Тунян В., Младотурки и Армянский вопрос. Часть третья. Ноябрь 1914 – февраль 1916 гг. Ереван, 2010, с. 16.

10 Кабанес О., Насс Л., Революционный невроз. СПб., 1998, с. 3.

11 Բիֆաթ Մ. Զ., Օսմանեան հեղափոխութեան մութ ծալքերը և Իթթիհատի հայաջինջ ծրագիրները, Երևան, 1990, էջ 104:

12 «Իթիդալ» (Ադանա), 7 ապրիլի, 1909թ.: Հղվում է ըստ՝ Միմնյան Հ., Հայերի

հրապարակախոս Սապահ-Գուլյանը, երիտասարդ թուրքերին անվանելով «Միհրդատին հետևող ուրվականներ», նշում է, որ նրանք, սկզբունքով դեմ լինելով իշխող կառավարությանը, ավելի մոլեռանդորեն են ատում հայերին և հայկական խնդիրը՝ պատճառաբանելով, որ հայերն, օգտվելով Օսմանյան կայսրության ներկա թուլությունից, նպատակ ունեն անկախանալ և այդպիսով կայսրության վերջնական կործանման առիթը դառնալ¹³:

Այս կապակցությամբ Օսմանյան կայսրությունում ամերիկյան թերթերի թղթակից, համիդյան կոտորածների ականատես Հերբերտ Ադամս Գիբոնսը գրում է. «Սա Թուրքիայում հայերի կոտորածների մշտական բացատրությունն է: Մենք լսել ենք այդ 1895–96 թթ. և 1909 թ.: Մենք սա լսում ենք կրկին 1915 թ.»¹⁴: Էնվերի պահանջով «ապստամբ» և «լրտես» մականուններով էին կնքվում ոչ միայն առանձին անհատներ, այլև ամբողջ բնակավայրեր. հայերի նկատմամբ կիրառվող բոլոր բռնարարքները ներկայացվում էին որպես «ապստամբների ու լրտեսների դեմ պայքար»¹⁵: 1915 թ. հունիսի 4-ին Անտանտին հղած պատասխան նոտայում¹⁶ Օսմանյան կայսրությունը ժխտում է հայերին կոտորելու մեղադրանքները: Սակայն անմիջապես հաջորդում է հայերին հասցեագրվող մեղադրանքը, որ ամեն անգամ հայերն օգտվում են Արևելյան հարցի սրումից և ապստամբություն բարձրացնում: Ընդ որում, հայերին այս հարցում մեծապես աջակցում են հատկապես Անգլիան ու Ռուսաստանը. նրանք օգնում են Վանում, Շատախում և մի շարք այլ բնակավայրերում ձևավորել հեղափոխական գաղտնի կազմակերպություններ՝ ապստամբություն բարձրացնելու համար: Հայերին ուղղված մեղադրանքներից մեկն էլ այն էր, որ հայերը կարող են ապստամբություն սկսել Ստամբուլում, սպանել Իթթիհատի առաջնորդներին և նպաստել նեղուցների բացմանը՝

զանգվածային կոտորածները Կիլիկիայում (1909 թ. ապրիլ), Երևան, 2009, էջ 70–71:

13 «Նոր դար», 1895, սեպտեմբերի 6, թիվ 161:

14 Gibbons H., The Blackest Page of Modern History. Armenian Events of 1915. The Facts and the Responsibilities. New York and London, 1916, p. 31.

15 Պողոսյան Ս., Պողոսյան Կ., Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության պատմություն: Մեծ Եղեռն. 1914–17 թվեր: Հատոր երկրորդ, գիրք երկրորդ, Երևան, 2002, էջ 28:

16 1915 թ. մայիսի 13-ին մամուլը տպագրում է Անտանտի համատեղ նոտան, որով հայ ժողովրդի նկատմամբ իրագործվող կոտորածներն անվանում է հանցագործություն մարդկության և քաղաքակրթության դեմ և պատասխանատվությունը դնում թուրքական կառավարության բոլոր անդամների վրա: Տե՛ս Հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում: Փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու: Կազմողներ՝ Ներսիսյան Ս., Սահակյան Ռ., Երևան, 1991, էջ 726–727:

դաշնակիցների նավատորմին հնարավորություն տալով Ստամբուլը գրավելու¹⁷:

1915 թ. օգոստոսին Կ. Պոլսում Թալեաթ փաշան, իր մոտ հրավիրելով ԱՄՆ-ի դեսպան Հենրի Մորգենթաուին, ներկայացնում է Թուրքիայի կառավարության հակահայ քաղաքականության պատճառները՝ մատնացույց անելով հետևյալ երեք գործոնները. ա) հայերը հարստացել են թուրքերի կրած կորուստներով, բ) հայերը որոշել են անկախ պետություն ստեղծել և, վերջապես, գ) նրանք բացահայտ օգնել են երկրի թշնամիներին՝ ռուսներին, որով պատճառ են դարձել երկրի [ռազմական – Հ.Գ.] անհաջողություններին¹⁸: Հայերի՝ թուրքերին կոտորելու մեղադրանքն առավել ակտիվացավ Էրզրումի վերագրավումից հետո (1916 թ. փետրվար), երբ թուրք հրամանատարները տեղեկագրեր էին հասցնում Կ. Պոլիս, թե նահանջող հայերը կոտորել են այդ կողմերի բոլոր մուսուլմաններին: Թուրքական մամուլն ամենաառիթունով պայքարն էր սկսել հայերի դեմ: Թերթերում ամեն օր զարհուրելի պատմություններ, նկարագրություններ, վիճակագրություններ էին երևում¹⁹:

Մեզրեի գերմանական միսիոներական կայանի ղեկավար Յոհաննես Էհմանը դեսպան Վանգենհայմին 1915 թ. մայիսի 18-ին գրում է, որ թուրքերն ասում են, թե հայերը ռազմաճակատում մասամբ անցել են ռուսների կողմը, որ հայ ժողովուրդը թուրքերի դեմ է, որ հայ պարտիզանները Վանի տարածքում և Պարսկաստանում կռվել են թուրքերի դեմ, որ Դերսիմում հայերը ղզլբաշներին քարոզել են միանալ ռուսներին, որ Դիարբեքիում հայերի մոտ ռումբեր են գտել, իսկ Ակնում՝ պայթուցիկ, որ ռուսների ներխուժման դեպքում հայերը երկրի խորքում կանցնեն ռուսների կողմը: Ինչպես նկատում է Վ. Գուստը, «Ըստ քրիստոնյաների բավականին հավաստի խոսքերի՝ իրենց գենքը պետք է ծառայեր զուտ ինքնապաշտպանության համար՝ մուսուլման բնակչության հարձակման դեպքում: Չնայած այդ ամենին՝ ստացվեց օրենքով թույլատրված կամ արգելված գենքի կուտակում, որով գրգռեցին մահմեդականներին և վտանգեցին իշխանությունների վստահությունը քրիստոնյաների հանդեպ, առավել ևս, որ ինչպես կառավարությունը, այնպես էլ մահմեդական բնակչությունը

17 Дадрян В., История армянского геноцида. Этнический конфликт от Балкан до Анатолии и Кавказа. Ереван, 2007, с. 282.

18 Մորգենթաու Հ., Դեսպան Մորգենթաուի պատմությունը, Երևան, 2012, էջ 252:

19 Անրոնյան Ա., Մեծ ոճիրը: Հայկական վերջին կոտորածները և Թալեաթ փաշա, Երևան, 1990, էջ 227:

կարծես թե հակված է զենք կուտակելու առնչությամբ հայերին վերագրել այլ մեղադրանքներ»²⁰:

Այսպիսի մթնոլորտում հայաստյաց կոչերը շատ արագ դարձան մուսուլման բնակչության՝ պաշտոնատարների ու շարքային քաղաքացիների վարքագծի նշանաբանը: Պատահական չէ, որ Հայոց ցեղասպանության ժամանակ բռնություններ գործադրելիս ծաղրում էին հայերի «պետական նկրտումները»: Երբ Թրակիայի հայերը տեղահանվում էին, դիմում են պետական աշխատակցի, որպեսզի փոքր երեխաները մնան արաբական ընտանիքներում, և հետևյալ պատասխանն են ստանում. «Չեմ ուզեր, որ Հայուն հոտն իսկ մնայ հոս. գացեք Արաբիայի անապատները և հիմնեցեք հոն Հայաստանը»²¹: Երզնկայի կոտորածները վերապրած Եպրաքսե Եանգյանը պատմում է, որ 1915 թ. մայիսի 26-ին Կամախի կիրճում երկու ժանդարմ սվինահարելով սպանել են Արամ Գասպարյանին և առևանգել նրա կնոջը: Նրանց վեց տարեկան զավակին հետևից անցկացնում են ձողի վրա՝ ժողովրդին ցուցադրելով բացականչում՝ «ահա ձեր դրոշակը»²²: Իսկ Բիթլիսի նահանգի կոտորածը վերապրած Խաչիկ Վարդանյանը վկայում է. «Յղի կիներու փորը կը ճեղքէին և զաւակները հանելով, ձողի մը ծայրը կը ցցէին և կը պոռային, թէ «սա հայու դրոշակ է»»²³:

Ապստամբության և դավաճանության մեջ հայերին մեղադրելը թուրքական ժխտողական քաղաքականության առաջին քայլերն են, որոնք մինչ օրս պաշտոնապես շարունակվում են Թուրքիայի Հանրապետության կողմից: Ի վերջո այսպիսի մեղադրանքների տարածումը և բազմաթիվ թոուցիկներով հայերին սպանելու կոչեր անելը, սեփական մեղքը կամ հանցանքը ուրիշներին վերագրելը, զրպարտությունը և առհասարակ ագրեսիայի ցանկացած դրսևորում վիկտիմիզացման այլընտրանքային ձևեր են:

Այս գործընթացը ևս նպաստում է «զոհի» և «ոճրագործի» միջև բարոյահոգեբանական սահմանի խորացմանը, ինչը դյուրացնում է ոճրա-

20 Գուսար Վ., Հայերի ցեղասպանությունը 1915–1916: Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարարության քաղաքական արխիվի փաստաթղթերից, թարգմանեց՝ Յորդանյան Ռ., Երևան, 2008, էջ 176–177:

21 Բիևս Ռ., Հայերու բնաջնջումը: Գերմանական մեթոտ–թրքական գործելակերպ, Կ. Պոլիս, 1919, էջ 57:

22 Յուշմանտեան Մեծ եղեռնի (1915–1965), պատրաստեց՝ Սիսիկյան Գ., Պեյրուք, 1965, էջ 539:

23 Հայոց ցեղասպանությունը օսմանյան Թուրքիայում: Վերապրածների վկայություններ: Փաստաթղթերի ժողովածու: Հատոր II, Բիթլիսի նահանգ, Երևան, 2012, էջ 121:

գործության իրագործումը: Սա պայմանավորված է նրանով, որ պատերազմին կամ բախումնային այլ դրսևորումներին հատուկ է այն տրամաբանությունը, որ թշնամուն կարելի է ոչնչացնել, քանի որ նա օտարվում և դուրս է մնում տվյալ սոցիումի կազմակերպման հիմքում ընկած բարոյա-դաստիարակչական համակարգից: Քանի որ «թշնամու» կերպարի վերափոխման գործընթացը զուգորդվում է ապամարդկայնացման գործընթացով, ապա թիրախային խմբի յուրաքանչյուր անդամ, գրկվելով անհատական բնորոշիչներից, դառնում է գաղափարական համախումբ՝ ընդհանուր «թշնամի» անվան ներքո: Կարևոր է նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ «թշնամու կերպարը» քաղաքականության մեջ արդեն դրսևորվում է որպես ոչ այնքան էթնոմշակութային աշխարհընկալում, որքան նպատակաուղղված շահարկման արդյունք: Տեղի է ունենում ինչպես հնարավոր հակառակորդի, այնպես էլ սեփական խմբի բարոյահոգեբանական մշակում: Թշնամուց եկող սպառնալիքներն իմաստային ու հոեոտրական կառույցների կարևորագույն հիմքն են դառնում: Զանգվածային լրատվությամբ և հոգևոր առաջնորդների կողմից այսպիսի շահարկումը նպաստում է, որ հասարակության մեծ մասն իր հայրենասիրական պարտքը համարի թշնամուն ոչնչացնելը և ընդգրկվի զանգվածային կոտորածների ու ցեղասպանության իրագործման մեջ: Նման պարագայում բռնություն կարող է գործադրվել հակառակորդի տարբեր սոցիալական խմբերի (սեռական, տարիքային և այլն) նկատմամբ:

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА «ВРАГА»
КАК ФАКТОРЫ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ МАССОВОСТЬ
НАСИЛИЯ В КОНТЕКСТЕ ГЕНОЦИДА АРМЯН

Асмик Григорян

Резюме

Расстояние между «мы» и «они» не всегда совпадает с физическим расстоянием: оно формируется на основе мировоззрения данной культуры. Углубление моральнопсихологического расстояния между жертвой и преступником во время геноцида способствует совершению преступления.

В Османской империи социальная система была основана на религиозной и этнической классификации общества. Армяне подвергались дискриминации в экономических, юридических и религиозных сферах – воспринимались как неверные (гяуры). При такой устоявшейся традиции на предварительном этапе геноцида напряженность между крайними понятиями «мы/они» настолько возрастает, что потенциально опасный «чужой» превращается во «врага», «бунтовщика», «предателя», и начинается его физическое преследование и уничтожение.

Это связано с тем, что военным действиям или другим конфликтам присуща такая логика, что противника можно уничтожить, потому что он отчуждается от общества.

Ключевые слова: геноцид, мы/они, мятежник, предатель, враг.

SHAPING THE IMAGE OF “THE ENEMY” AS SUPPORTING FACTORS FOR THE MASS VIOLENCE IN THE CONTEXT OF THE ARMENIAN GENOCIDE

Hasmik Grigoryan

Summary

The space between “them” and “us” not always coincides to simple physical distance: it is formulated based on the value system of the worldperception of that culture. Hence, during genocide the moral and psychological rising gap between “the victim” and “the criminal” facilitates the implementation of the crime. The social system of the Ottoman empire of classifying the society according to religious and ethnic features (targeting them in economic, legal spheres, the custom of calling them “giaours,” “rayas”) contributed to Armenians’ quick conversion into “rebels,” “traitors” and “enemies.”

This process contributes to the strengthening of moral and psychological border existing between “the victim” and “the criminal,” which makes the implementation of the crime easier. This is conditioned with the fact that the logic of destroying the enemy when the latter gets alienated and stays out from the moraleducational system lying on the bases of the formation of that society is very typical to war or other conflict situations.

Keywords: genocide, “us/them,” rebels, traitors, enemies.